

**Inauguració del curs acadèmic
del sistema universitari català 2009-2010**

Els reptes del coneixement: pont o deriva

Mustapha Cherif

<http://www.uoc.edu/inaugural09/eng/cherif.pdf>

Presentació

**Discurs inaugural del curs acadèmic
del sistema universitari català 2009-2010**

Imma Tubella, rectora de la UOC

Inauguració del curs acadèmic del sistema universitari català 2009-2010

Imma Tubella

Aquest curs la UOC celebra els seus 15 anys, i se sent molt honrada i agraïda d'iniciar aquesta celebració amb aquest acte solemne. És el millor regal d'aniversari que podíem esperar. Així, doncs, moltes gràcies.

Encara que sigui molt breument, permetin-me que agraeixi molt efusivament al col·lectiu docent i investigador, al personal de gestió i als estudiants i graduats i graduades de la UOC, al conjunt de la nostra comunitat, la seva fantàstica tasca durant el curs 2008-2009, resumida en la memòria presentada pel nostre secretari general, que ens mostra una universitat d'avantguarda, oberta a les idees, a les persones, al territori; una universitat profundament arrelada a Catalunya i també oberta de bat a bat al món.

Permetin-me, molt breument, que els expliqui per què vaig proposar aquesta conferència inaugural al professor Cherif: perquè és un vell col·lega i amic i perquè admiro la seva obra, el seu pensament i la seva acció, ja que no és fàcil defensar de manera militant *l'obertura, un islam obert i tolerant* en el context en què viu. També, i molt especialment, vaig pensar en ell perquè és membre de la comunitat UOC, és un dels nostres professors. És el director del màster d'Estudis islàmics i àrabs, un dels màsters que obrirà aquest curs el nostre campus global i multilingüe i que disposa de la col·laboració d'una quinzena de professors d'alt nivell, de tots els països del Magrib, de França i de Bèlgica. En aquests moments ja tenim estudiants d'Europa, del Magrib i fins i tot d'Amèrica, que cursaran aquesta nova oferta formativa, cosa que mostra, tal com deia el professor Cherif, que el coneixement no té fronteres.

Vull dir aquí que aquest màster és producte de la preocupació del conseller Huguet pel Magrib. Em va suggerir que la internacionalització cap a l'Amèrica Llatina estava bé, però que calia fixar-nos en els nostres veïns, en el nord d'Àfrica, amb qui compartim mar, un teixit ancestral de relacions, cultura i també país, perquè molts d'ells viuen a casa.

Feta aquesta introducció m'agradaria tractar breument dos punts i posar damunt la taula algunes reflexions finals:

1. El primer punt és el paper transformador de l'educació.
2. El segon, la necessària transformació de la universitat.
3. I una breu conclusió que ens permeti enfocar el futur.

1. El paper transformador de l'educació

Pel que fa al primer punt, el paper transformador de l'educació, si realment pensem que el nostre país necessita un nou patró de creixement i que la universitat és un potent instrument d'innovació i un factor de benestar, hauríem de situar-la al centre del debat social i dotar-la dels recursos necessaris perquè pugui afrontar els reptes a què s'enfronta. Dit en poques paraules: ja és hora que fem de l'excel·lència educativa una prioritat nacional. Ens hi juguem el futur com a país. I no tenim gaire més temps per a perdre.

El que acabo de dir no és cap il·luminació d'una càlida nit d'estiu. Hi ha països que han iniciat aquest camí des de fa temps: els Estats Units, la Gran Bretanya i França, però, de manera evident i contundent i com a part fonamental del seu projecte de país, Dubai, Corea, Singapur i, des de principis de setembre, Finlàndia.

La construcció d'una nova economia, la transformació de la societat o la lluita per l'equitat necessiten el suport del coneixement i la complicitat de la universitat. No podem construir un projecte de país basant-nos només en la història, sinó que també ens hem de basar en la qualitat de vida dels seus ciutadans. I, de tota manera, la nostra història té molts exemples que un país no necessita ser gran o poderós econòmicament o militarment per a ser influent. El canvi no acostuma a venir dels recursos naturals. Ve de les idees. I les idees, les tenen les persones ben formades.

Encara que no estiguéssim interessats a transformar el model de país, en moments de crisi econòmica i, no ho oblidem, també social, és quan es fa més evident que invertir en una formació de qualitat per a les persones és la millor estratègia per a afavorir la seva ocupabilitat, el seu benestar futur i el benestar del conjunt de la societat.

És precisament en aquests moments, en moments de crisi, que tothom gira els ulls cap al conjunt del sistema educatiu, que aquest rep la pressió d'una societat preocupada per mantenir els seus nivells de vida i unes conquestes socials que ha assolit amb molt d'esforç. I el sistema educatiu gira els ulls cap als poders públics, preocupat pels problemes de finançament característics de tota crisi econòmica. Però, com deia recentment en Joan Guinovart en una entrevista, «si creuen que l'educació i la recerca són cares, provin amb la ignorància i la mediocritat».

Avui, i més concretament en el nostre entorn, els problemes de l'educació tendeixen a reduir-se a aspectes quantitatius: més pressupost, més professors, més o menys crèdits, més o menys educació. Però jo penso que la resposta va més enllà d'invertir més diners públics en el sistema educatiu (que també cal). Es tracta de ser valents i innovadors, perquè estem en una societat que es transforma a un ritme accelerat i que requereix també noves respostes per als reptes educatius. Cal formar durant més temps, cal formar millor i cal formar més gent, i, per a fer-ho, la universitat també s'ha de transformar. No podem donar resposta als reptes que tenim si no sabem fer del sistema educatiu un agent d'innovació.

Així, doncs, l'objectiu de l'ensenyament superior és, o hauria de ser, la millora de la qualitat de vida dels ciutadans, perquè contribueix al desenvolupament de les persones, de la societat i de l'economia. No oblidem que tots els estudis i informes fets, per tot tipus d'institucions, a tot el món, diuen molt clarament que, en el segle XXI, les nacions econòmicament poderoses seran les que hagin estat capaces de convertir-se en societats d'aprenentatge, les que hagin fet de l'aprenentatge al llarg de la vida el seu objectiu central. I per a fer-ho necessitaran institucions educatives tan fortes com flexibles per a poder-se adaptar als nous temps i a les noves demandes, perquè la universitat ha de respondre a les demandes de la societat, que no és el mateix que respondre a les demandes del mercat.

Em sembla que hi ha el consens necessari sobre la necessitat de canviar cap a una economia basada en el coneixement, i que la crisi ens ofereix una magnífica oportunitat per a fer-ho. Però no ho aconseguirem si no tenim una estratègia nacional orientada a reforçar la recerca i la innovació i unes universitats emprenedores orientades cap a l'excel·lència acadèmica.

Però deia que no podem transformar la societat si no transformem abans la universitat i aquí entrem en el segon punt.

2. La necessària transformació de la universitat

Aquest darrer curs he assistit a diverses reunions internacionals amb ministres, rectors i responsables d'institucions educatives de tot el món. En totes les reunions ha sorgit amb preocupació el canvi en la tipologia dels estudiants que arriben a la universitat.

Els nostres joves menors de vint-i-cinc anys han crescut en un moment en què el mòbil, internet, el Twitter o el Facebook són tan normals com els refrigeradors a la nostra època. Aquesta immersió interactiva en un estadi formatiu de la seva vida ha afectat la manera com pensen i aprenen.

Hi ha una divisió cada cop més gran entre el model d'aprenentatge ofert per les universitats (escoles i instituts) i la manera

natural com els nostres joves digitals aprenen. L'indicador del que passa el tenim als Estats Units, on les classes magistrals perden assistents. Així, per exemple, el MIT (Massachusetts Institute of Technology) aquest curs ha tancat els grans amfiteatres de física i els ha substituït per seminaris reduïts i pràctics. Els convido a anar al YouTube i buscar una de les fantàstiques classes de l'astrofísic holandès Walter Lewin. El primer vídeo que vaig consultar l'havien vist gairebé 250.000 persones. Era una classe magistral en un amfiteatre pràcticament buit. En canvi, els seus mateixos cursos emesos per la televisió per cable de la Universitat de Washington a Seattle ja han estat vistos per més de 4 milions de persones i, al MIT, el seu curs d'introducció a la física és seguit per 40.000 persones cada mes mitjançant l'accés a l'OpenCourseWare. Però, repeteixo, les seves classes, que abans tenien 500 o 600 estudiants, ara en tenen 10, amb sort. I aquesta és una tendència a totes les grans universitats nord-americanes.

Els nadius digitals volen un tipus d'educació més interactiu. Ells aprenen diferent, de manera no seqüencial, asíncrona, multitasca i col·laborativa, i demanen un professor més mentor que dipositari únic del saber. I això passa a primària, a secundària i a l'ensenyament superior. Els estudiants volen i necessiten un altre tipus d'ensenyament i, si nosaltres els ignorem, ells acabaran per ignorar-nos a nosaltres. Ara més que mai tenen sentit les paraules de Montaigne: «Val més un cap ben fet que no pas un cap ben ple.»

Ja és hora que assumim que les universitats hem perdut el monopoli i que acceptem que la web ha esdevingut la infraestructura dominant d'accés al coneixement, a la vegada com a contenidor i com a plataforma global d'intercanvi entre la gent. Un exemple dels múltiples que podríem trobar referits tant a la docència com a la recerca és el del portal Academic Earth. A l'Academic Earth vuit universitats americanes d'excel·lència (Berkeley, Harvard, MIT, Princeton, Standford, UCLA, Yale o el National Institute of Health) ofereixen cursos lliures a la xarxa que es poden seguir des de tot arreu sense dificultat. El seu objectiu és oferir, a tothom, ensenyament superior d'excel·lència, lliure i gratuït a través d'un ecosistema educatiu que permeti, als internautes de tot el món, l'accés fàcil i interactiu a les classes magistrals dels millors professors. El estudiants qualifiquen els cursos i qualifiquen els professors, fan contribucions i d'alguna manera es transformen en prescriptors.

L'Academic Earth va iniciar el seu funcionament en període de proves el 18 de gener. Durant les primeres sis setmanes va tenir 409.050 visites. Els seus usuaris passen una mitjana de 27,04 minuts per visita, una eternitat a internet. L'Academic Earth ha estat nomenat per la revista *Time* el Web de l'any 2009.

La universitat no pot viure d'esquena als estudiants, que cada cop són més nombrosos a l'hora de reclamar reformes o transformacions reals.

Els pensen que l'educació és essencialment un procés interactiu i transaccional. Cal obrir, doncs, les portes i donar pas a noves metodologies d'aprenentatge que s'orientin a l'estudiant, que siguin integradores i accessibles, cooperatives i que aprofitin l'ús estratègic de les tecnologies digitals. Sense adonar-nos-en, les TIC han canviat aspectes en tot l'àmbit acadèmic i estic segura que en canviaran encara molts més, i no perquè ho haguéssim planificat des de les institucions universitàries o des del govern. Els canvis els lideren els nostres estudiants amb la seva pràctica

quotidiana i, en la majoria de casos, ho han fet malgrat les nostres resistències.

Així, doncs, estic convençuda que la gran força que canviarà la universitat serà la pràctica dels estudiants digitals. I, si no m'equivocho, o els escoltem i canviem el model pedagògic i transformem les estructures de govern, o ells ho faran per nosaltres.

3. Conclusió: Enfocant el futur

En un article recent i molt controvertit al *New York Times*, Mark Taylor, professor de la Universitat de Colúmbia, deia que la majoria d'universitats americanes produeixen un producte per al qual no hi ha mercat i desenvolupen competències per a les quals no hi ha demanda. Fan recerca en camps hiperespecialitzats i publiquen en revistes que només llegeixen els col·legues que pensen igual i que, en darrer terme, la preocupació màxima que tenen és engrair el currículum. I tot això amb uns preus cada cop més elevats.

L'article va ser criticat durament per una part de l'acadèmia i si jo el comento aquí és perquè enllaça amb les preocupacions, per exemple, de persones tan respectades com Edgar Morin, que en els seus darrers llibres defensa tornar a l'edat mitjana. Tornar a la *universitas magistrorum et scholarum*, a la comunitat de professors i estudiants: multidisciplinària i interdisciplinària, col·laborativa i interactiva, on no existia la separació dels sabers, de les disciplines, de les ciències, que produeix esperits incapaços de relacionar el coneixement, de reconèixer els problemes globals i fonamentals, i d'afrontar els reptes de la complexitat de les nostres societats.

La realitat és que hi ha una diferència d'adequació cada vegada més gran, profunda i greu entre els nostres sabers separats, esmicolats, compartimentats en disciplines i el conjunt de realitats i problemes cada cop més interdisciplinaris, transversals, multidimensionals, transnacionals, globals i planetaris.

Morin pensa que aquesta reforma només pot venir per mitjà de l'educació, però, malauradament, el nostre sistema educatiu hauria de transformar-se per a ser capaç de reformar-se. Perquè Morin parla de tornar a l'edat mitjana des del punt de vista de concepte, de filosofia, però en canvi també parla d'abandonar l'edat mitjana des del punt de vista d'estructura de les nostres institucions.

En resum, se senten veus a tot el món i a tots els fòrums que diuen que cal reformar l'ensenyament superior, que cal un debat profund sobre quines universitats volem per a la societat xarxa i per als estudiants del segle XXI, per als estudiants digitals.

El coneixement és un dels rars béns que es multiplica, s'engrandeix i s'enriqueix quan es comparteix i, com diu en el seu darrer llibre un altre membre de la nostra comunitat, el professor Castells, «vivim en una societat fonamentada no tant en el fet de compartir la cultura com en la cultura de compartir». I, si en volem veure una mostra, observem què fan els nostres joves a internet i fixem-nos com gestionen la intel·ligència col·lectiva.

Cal saber començar, i el començament només pot ser anticonvencional i marginal. La universitat moderna, que va trencar la tradició de la universitat medieval, va néixer a principis del segle XIX a Berlín, capital d'una petita nació perifèrica: Prússia. Després es va escampar per Europa i pel món. Ara cal reformar-la. I la reforma començarà també de manera perifèrica i marginal. Estic convençuda, després d'analitzar a fons les tendències i els grans debats internacionals, que la universitat del futur o serà oberta i col·laborativa o no serà.

Cada universitat ha de tenir clares les seves prioritats i la seva identitat i, tot seguit, ha d'estar oberta a col·laborar.

Catalunya és un territori ideal per a l'experimentació. Tenim un sistema complet i divers, amb 12 universitats, públiques i privades, generals i territorials, presencials i virtuals, amb uns centres de recerca potents i diferenciats. El sistema universitari català, en el seu conjunt, és reconegut com un sistema innovador que ha sabut incorporar metodologies d'aprenentatge i sistemes d'avaluació que són pioners a Europa i arreu del món. Tenim una agència de qualitat de prestigi, som capaços d'atraure estudiants estrangers i molt fàcilment podríem ser trilingües.

Tenim la gran oportunitat de liderar la transformació necessària de la universitat i fent-ho podem ajudar a transformar el país. Però no podem perdre el temps, perquè, si no ho fem nosaltres, o bé ho faran uns altres perquè el negoci del coneixement és atractiu o ho faran els nostres joves. De fet, ja han començat a fer-ho, tant els uns com els altres.

Què hem de fer perquè això passi? Jo només hi veig una solució, una solució que fa cent anys Ortega va proposar en el seu opuscle *La universidad de masas*: «Capgirar la universitat» o, per a dir-ho d'una altra manera, *transformar la universitat*. Perquè, com va escriure Einstein, «no pretenguem que les coses canviïn si sempre fem el mateix».

President, autoritats, col·legues..., moltes gràcies i molt bon curs!

Imma Tubella
Rectora de la UOC

Inauguració del curs acadèmic del sistema universitari català 2009-2010

Els reptes del coneixement: pont o deriva

Mustapha Cherif

<http://www.uoc.edu/inaugural09/cat/cherif.pdf>

Resum

D'una banda, mentre que l'era de la globalització s'accelera i l'Occident adquireix avantatge en termes científics i de concentració creixent de riquesa i d'instruments de poder, el coneixement de l'altre, dels veïns de la riba sud, és gairebé inexistent. D'altra banda, el món musulmà, malgrat els avantatges que té i el seu caràcter heterogeni, continua políticament subdesenvolupat i no prioritza prou el coneixement. La ignorància és la causa principal dels problemes de desenvolupament, de les dificultats de la convivència, de la feblesa dels intercanvis i dels conflictes. Pel que fa als reptes del coneixement, la responsabilitat és comuna. En l'era de les noves tecnologies de la informació, la qüestió del saber és la dels universitaris i els polítics, afecta el futur de la societat. El debat ja no és entre un Occident liberal i un Orient tradicional, sinó que consisteix a prendre consciència que ja no hi ha fronteres. Cal proveir-se dels models teòrics que permetin comprendre les singularitats i les subtils de la cultura de l'altre, i cercar la síntesi o la coexistència. La necessitat de reforçar la universitat en la seva missió d'ensenyar un saber crític, obert, independent i lliure és el repte del nostre temps. És possible reinventar valors compartits. El coneixement mutu és el més bonic i el més sòlid dels ponts.

Paraules clau

coneixement, islam, món musulmà, Occident, globalització, modernitat, justícia

D'una banda, mentre que l'era de la globalització s'accelera i l'Occident adquireix avantatge en termes científics i de concentració creixent de riquesa i d'instruments de poder, el coneixement de l'altre, dels veïns de la riba sud, és gairebé inexistent. D'altra banda, el món musulmà, malgrat els avantatges que té i el seu caràcter heterogeni, continua políticament subdesenvolupat i no prioritza prou el coneixement. La ignorància és la causa principal dels problemes de desenvolupament, de les dificultats de la convivència, de la feblesa dels intercanvis i dels conflictes. Pel que fa als reptes del coneixement, la responsabilitat és comuna. Cadascú evita el debat crític sobre els problemes actuals. La negació de la realitat caracteritza els discursos dominants. Domina la incomprensió recíproca entre les dues ribes de la Mediterrània, l'opinió pública acaba per veure només la violència de l'altre, de la qual

no cospa les raons. Tanmateix, existeix un teixit relacional transcultural ancestral que testimonia l'existència de vincles profunds i d'una possible intel·ligència de l'altre. Tenint en compte que el futur serà comú o no serà, urgeix orientar-se, en la reciprocitat dels drets i dels deures, cap al coneixement mutu i el debat, que són els camins vàlids per aconseguir un món més obert, per a construir ponts i crear simbiosi, i així accedir a nivells impossibles d'assolir de manera individual, tot això sense claudicar, però, davant de les derives.

En l'àmbit polític, els països occidentals i les institucions que els relacionen són estables i es perfeccionen. Occident encara és la font de les regles i els conceptes que s'han creat en matèria de gestió de relacions internacionals. Tanmateix, la crisi multiforme, els desequilibris i les dificultats per a unir ètica i eficàcia, pluralitat

Títol original: *Les enjeux de la connaissance : pont ou dérive ?*, a <http://www.uoc.edu/inaugural09/fra/cherif.pdf>. (N. de l'e.)

i unitat, justícia i riquesa, exigeixen que es posi l'èmfasi en el coneixement, per tal d'aprendre de cadascú i de tenir en compte els valors propis de cada persona per a preparar el món de demà. Hi ha polítics que afirmen, amb raó, que no hi ha pau sense justícia, però sense coneixement no hi haurà ni l'una ni l'altra, res no és neutre. Comptant amb el coneixement s'aposta pel llarg termini, perquè el coneixement és un dels estranys béns que es multipliquen, s'engrandeixen i s'enriqueixen quan es comparteixen.

El progrés de les ciències¹ ha permès posar fi al domini dels relats de la modernitat,² que pretenen donar explicacions definitives i de sentit únic de la història,³ l'experiència i el saber humans. El relat del saber modern sobre l'emancipació del ciutadà basada únicament en el progrés material, la racionalitat i el liberalisme és discutible i discutit. El saber no pot ser reduït a una informació-mercaderia unificadora i integradora. En general, el pensament occidental considera que els seus valors, referents i normes relatius a l'individu i la societat, el temps, l'espai, la llei i les relacions amb l'altre són els únics vàlids, mentre que aquests valors plantegen problemes a altres cultures. D'aquí ve la importància de cercar valors comuns, un horitzó universal. És a dir, admetre el dret a la diferència, el dret a la crítica, atorgar dret de ciutadania a històries singulars, a llenguatges antics i nous, que permeten fer recular les injustícies, deixar que s'expressi l'alteritat i afavorir l'essencial: la convivència.

La crisi de la democràcia, de la universitat, les transformacions tecnològiques sobre el saber, la traducció del coneixement en quantitat d'informació, porten a plantejar-se la qüestió de l'estatus del saber en les societats del futur. La informatització condueix a reconsiderar la transformació del saber i les seves conseqüències polítiques. Alguns filòsofs moderns es plantegen, amb raó, qüestions fonamentals com ara «Qui decideix què és el saber i qui sap el que convé decidir».

En l'era de les noves tecnologies de la informació, la qüestió del saber és la dels universitaris i els polítics, afecta el futur de la societat. No es redueix a l'alternativa d'un saber «tecnològic» o «crític». La qüestió del coneixement és un problema social que no es pot limitar als especialistes, sinó que concerneix tots els ciutadans. El debat ja no és entre un Occident liberal i un Orient tradicional, sinó que consisteix a prendre consciència que ja no hi ha fronteres. Cal que inventem junts una comunitat oberta que uneixi sentit i lògica, progrés i autenticitat. Hi ha un doble risc latent. El primer és imaginar que hi ha un únic model vàlid, que només és veritable el que és calculable, rendible i eficaç. El segon és considerar que la tradició basta per a salvar l'ésser humà i elevar-lo. En ambdós casos hi ha derives.

Ha arribat l'hora, doncs, de reflexionar sobre les singularitats, les especificitats i les diferències aptes per a l'universal. El veritable coneixement té per missió restablir la lògica del dret a la diferència, i també la de l'equilibri. L'era de les noves tecnologies representa una oportunitat per a treballar per un món més obert, com fa la UOC, o, al contrari, un element d'acceleració del procés d'anivellament, d'uniformització, derives perjudicials per a tots?

Mantinguem-nos conjuntament alerta per tal que l'evolució no prengui una direcció errònia.

En aquest context, el món musulmà, que va participar en el passat en l'Occident judeo-islàmic-cristià i va contribuir a l'emergència del renaixement europeu, mereix ser redescobert per tal que les relacions polítiques, econòmiques i culturals entre les dues ribes siguin benèfiques per a tothom. Sense estratègies que desenvolupin polítiques del coneixement, els obstacles continuaran essent insalvables. Tenint en compte que és proper, disposa d'un patrimoni de civilització, posseeix el 60% de les reserves energètiques i ocupa un lloc geoestratègic important, el desconeixement del món musulmà és incompreensible. A Europa es constata un retrocés de l'ensenyament de la islamologia i la llengua àrab. En el món musulmà, l'ensenyament sovint queda sotmès a enfocaments tradicionals. La veu d'un islam digne de les seves tradicions més elevades, d'un islam no «moderat» –feble qualificatiu–, sinó d'un islam de la interpretació, del saber, de l'altura de pensament, és poc estesa.

La civilització islàmica, a la qual està vinculat un ciutadà de cada cinc al món, de totes les ètnies, cultures i països, és mal coneguda, malgrat els treballs erudits d'orientalistes i d'islamòlegs dels segles XIX i XX. Durant set segles (del segle VIII al XV), aquesta va ser la civilització dominant en l'àmbit cultural. Objecte de controvèrsies i immers en problemes polítics i de seguretat, el món musulmà mereix ser estudiat en profunditat. El futur entre l'islam i els països occidentals, les relacions entre les dues ribes de la Mediterrània, l'obligació de fer progressar el coneixement per a facilitar la comprensió, tot això exigeix prioritzar un ensenyament científic de la religió i la civilització. Així, en lloc de percebre aquest món meridional com una amenaça, a causa d'algunes de les seves febleses i derives, cal considerar-lo com un soci capaç de participar en la construcció d'una transmodernitat, d'un ordre mundial just i d'una nova civilització universal.

L'Occident, per exemple, creu saber que l'islam, en la seva piràmide de poders, col·loca la religió per sobre de la política, els homes per sobre de les dones, el dogma per sobre de la raó, ocultant l'esperit científic i humanista que ha animat aquest món durant segles. És un immens contrasentit. Anomenant-se *comunitat mitjana*, la ciutat musulmana vol conjugar les conquestes positives de la modernitat i els seus propis valors ètics, morals i espirituals. Aspira a corregir alhora les derives de la religió anquilosada i de la ciència sense consciència, del liberalisme salvatge i de l'ateisme intolerant, que són deshumanitzadors. Aquest enfocament total de la vida, voluntat de síntesi i coherència, no és totalitari sinó que es preocupa per la coherència, com van destacar islamòlegs de la península Ibèrica com Asín Palacios i Juan Vernet.

Avui dia, hi ha una crisi del coneixement. Tant al nord com al sud, la pretensió de posseir la veritat porta a la deriva. El saber es converteix en un instrument de dominació per a l'ús selectiu d'una categoria. Assistim a un procés d'acceleració de la intolerància. Existeix una veritat, però ningú no en té el monopoli, ningú no té el dret d'imposar-la o d'apropiar-se-la. No es tracta de relativisme.

1. http://fr.wikipedia.org/wiki/Histoire_des_sciences
2. <http://fr.wikipedia.org/wiki/Modernit%C3%A9>
3. <http://fr.wikipedia.org/wiki/Histoire>

La recerca d'una nova civilització transmoderna per mitjà del saber i el coneixement exigeix que aquesta civilització respecti el dret a la diferència i recordi les seves arrels culturals per a poder-se projectar en el futur.

En un món globalitzat, que imposa no pas una descentralització sinó una centralització, no pas un coneixement plural i obert al debat sinó un saber de sentit únic, no pas una globalització com a síntesi de les aportacions de tots sinó una hegemonia, és urgent mantenir viva la noció de llibertat responsable per mitjà del diàleg i de la pràctica del coneixement mutu. Perquè en la recerca del coneixement justament és de llibertat del que es tracta, per tal que ningú no imposi el seu punt de vista únic. Per exemple, quant a la globalització de la inseguretat, en lloc d'analitzar-ne el fons, és percebuda sovint pels seus efectes i no per les seves causes, que són la ignorància, les injustícies i les manipulacions. Ens cal un coneixement que resolgui els problemes en lloc d'agreujar-los.

Per això, l'acte d'obrir-se és fonamental. Catalunya, lloc de gran hospitalitat, terra de Ramon Llull i de tota la gent orgullosa de les seves arrels, que acull la seu de la Unió per a la Mediterrània com a prolongació del procés euromediterrani de Barcelona, dóna exemples d'obertura diàriament. La Universitat Oberta de Catalunya n'és un símbol viu, amb les seves assignatures enfocades cap al món i el futur. L'inici d'un màster d'Estudis islàmics i àrabs, aquest curs universitari 2009-2010, reflecteix brillantment aquesta política audaç, sàvia i responsable.

Certament, ha arribat l'hora de l'obertura, el diàleg i la vigilància. Davant els riscos de deshumanització, les injustícies, les incerteses i les amenaces, els ciutadans del món s'inquieten. Els investigadors tenen el deure d'escoltar la societat i el món, per a intentar no consolar sinó desvetllar les consciències, respondre als interrogants, il·luminar, construir ponts. Sense qüestionar les conquestes de la modernitat, consideren que tenen el dret d'aportar una mirada crítica sobre les seves derives. Sense qüestionar els beneficis de la religió, també tenen dret a aportar una mirada crítica sobre les derives de la tradició. Els valors moderns d'Occident, basats en la secularització, la democràcia i el capitalisme, tenen una dimensió que altres pobles, entre els quals els musulmans, poden adoptar, però no pas sense condicions, ni cegament, ja que no constitueixen obligatòriament la resposta sobirana als mals del món.

Els valors culturals dels pobles són igualment respectables, tret que no es transformin en formes retrògrades d'un sistema oposat a la llibertat. Així, doncs, com es pot respectar la secularitat sense trencar el vincle i desequilibrar la relació entre les diferents dimensions de la vida? Com es pot participar de manera comuna i pública en la recerca de la veritat, la bellesa i la justícia, que no es donen per endavant i de les quals ningú no té el monopoli, sense nodrir el retorn amorf de la intolerància? Com es pot reforçar l'autonomia de l'individu sense perdre el vincle social i l'ésser comú? Com es pot integrar el liberalisme i l'economia de mercat sense menyscar la justícia social? Tant el replegament de les societats del sud com les ruptures modernes plantegen problemes. Com s'hi pot posar remei? Com es pot preservar la justícia, el dret a la crítica i la diferència? Les respostes a aquestes qüestions només poden sortir del debat, l'intercanvi i l'escolta. Cal proveir-se dels models teòrics que permetin comprendre les singularitats i les subtils de la cultura de l'altre, i cercar la síntesi o la coexistència. Això és el que fa falta.

El fet preocupant és que el dret a la crítica recula. El musulmà, que representa una forma de resistència, va participar, i encara ho pot fer, en la civilització de la ciutat. Durant segles, va humanitzar les relacions socials i en preserva formes vives. Cal percebre la pluralitat de les visions del món i el dret a la crítica com a riqueses. La nostra font comuna, els valors abrahàmics, contràriament al que es desprèn dels prejudicis, són una de les fonts de la democràcia i l'humanisme. Els segles de les llums i les revolucions científiques en van donar una trajectòria específica i ambivalent, els atzucacs de la qual són ben visibles.

El que resulta problemàtic és, d'una banda, la representació del món occidental, que provoca disfuncions importants, que amb prou feines dissimulen una violència imposada en nom de la filosofia del progrés liberal. El model dominant produeix formes de dependència, deshumanització i desequilibri que superen els progressos i les oportunitats. D'altra banda, el replegament, la violència cega i el tancament de les societats del sud temptades per la religió-refugi són problemàtics. Cadascú tendeix a mal interpretar i deformar cultures diferents aplicant els seus prejudicis, el seu propi sistema de valors, aspirant a la superioritat, en un estat de gairebé ceguesa intel·lectual, incapaç de descentrar-se, de posar-se al lloc de l'altre. No és aquest l'esforç que cal per a assolir el veritable coneixement.

Cal posar fi a l'aïllament dels nostres mons mitjançant el coneixement mutu, obrir-se, viatjar, deixar-se transformar, sense diluir-se o despersonalitzar-se. Cadascú ha d'estar preparat per a revisitar l'herència i la identitat evolutiva pròpia i de l'altre. Desconstruir la mirada occidental sobre l'islam i la del món musulmà sobre Occident. Ja no es pot acusar només l'altre i negar-li el dret a la crítica. L'ésser humà és cridat a la llibertat, a la humanitat reconciliada i a la circulació del coneixement i no pas a la ignorància, l'exclusió i l'opressió. El que hi ha en joc és l'ésser comú, la convivència i l'esdevenidor. Les qüestions del sentit i la justícia resten obertes. El futur de les generacions exigeix a les elits que posin en pràctica el coneixement mutu perquè mai el món no ha estat tan injust, desigual i violent.

Polítics, científics i humanistes de les dues ribes intenten refutar la propaganda de la confrontació, perjudicial per a tots, construir ponts, dialogar, compartir, afavorir la solidaritat, retrobar l'amistat judeo-àrab i islàmico-cristiana, l'amistat entre els éssers humans, independentment dels orígens i les conviccions de cadascú. No obstant això, l'ençegament dels extremistes de totes bandes i dels que defensen interessos estrets pertorba la humanitat. El llenguatge i el coneixement tenen dificultats per a traduir la realitat amb vista a corregir-ne les derives i transformar el món. Les claus de lectura i els conceptes actuals no afavoreixen l'acte de pensar i l'acolliment de l'altre. És indispensable redoblar els esforços en matèria de circulació del saber per a evitar l'enfrontament entre els pobles. La necessitat de reforçar la universitat en la seva missió d'ensenyar un saber crític, obert, independent i lliure és el repte del nostre temps. Cal renovar els coneixements teòrics per a afrontar els desafiaments.

El mapa geogràfic del món i el tipus de societat imposada no tenen en compte les aspiracions dels ciutadans. Els dos mons, l'occidental i l'oriental, imbricats, relacionats, no podran evitar que els desordres d'un repercutixin en l'altre. L'Occident i el món musulmà no dialoguen de veritat, no negocien prou, mentre que,

alhora, aquest segle XXI s'enfronta a reptes complexos, que són, en l'àmbit polític, la democràcia; en l'econòmic, el nivell de vida, l'ocupació i l'energia; i en el cultural, les identitats i els símbols sagrats. Des del punt de vista teòric, quan es té la responsabilitat de gestionar el futur, cal posar fi, mitjançant el coneixement, a la por alimentada i amplificada, i a l'arrogància, totes dues males conselleres. El savi ha de desvetllar les consciències, ajudar a superar els clixés referents a la qüestió de les amenaces i els riscos, i verificar els detalls, els factors en joc i les equacions; veure el que cadascú no veu d'ell mateix i de l'altre.

Pel que fa als desafiaments actuals, cal esmentar els grans canvis del món. El primer factor que ha canviat des de fa mil anys, com ja va destacar Ibn Khaldoun, és l'augment de la població. Això significa migracions importants. Cal respondre als reptes de la immigració, de la ciutadania i del multiculturalisme. El segon canvi és el sistema de consum del món econòmicament desenvolupat. El creixement destrueix la natura. El tercer canvi, que es va iniciar fa cinc segles, és el monopoli dels instruments de dominació: l'Occident, que es considera el centre, gestiona la resta del món com una perifèria. Quant a les societats àrabs, estan afeblides pel mal govern, les desigualtats i la manca d'educació.

Pel que fa a l'àmbit fonamental del coneixement, en el món dominant, l'aspecte inquietant és el qüestionament de la possibilitat de pensar. La nostra època, que es defineix pel seu caràcter tecnicista, vol dominar les coses de la vida mitjançant la raó instrumental, l'explotació dels resultats de les ciències exactes. Això porta a marginar la crítica i la pluralitat. Es fa palesa la dificultat

d'assumir el dret a la diferència, intercultural i interreligiosa, i en canvi ningú no és monolític, ja que cadascú porta en si mateix una part de l'altre.

En conclusió, de les antigues fórmules totalitàries «tot és religiós» i «tot és polític» s'ha passat a «res no és religiós, res no és polític, tot és mercaderia!». Occident donarà exemple si afavoreix el coneixement mutu, el multilateralisme i la consolidació del dret per a retrobar una nova civilització comuna. La responsabilitat és compartida. Si tenim grans ambicions i aspirem a tenir compassió per tothom, hem d'aprendre a conèixer cadascú, per a poder ser justos i apreciar cada persona pel que és. Té una importància vital aprendre de nou a conèixer i estimar l'altre i acceptar de qüestionar-se un mateix per a consolidar les conquestes i corregir les derives. És possible reinventar valors compartits. El coneixement mutu és el més bonic i el més sòlid dels ponts.

Enllaços relacionats

Bloc de Mustapha Cherif

<http://mustapha-cherif.net/>

Web de la lliçó inaugural

<http://www.uoc.edu/inaugural09/>

Estudis Islàmics i Àrabs de la UOC

http://www.uoc.edu/masters/cat/web/estudis_islamic_arabs/estudis_islamic_arabs/

Citació recomanada:

CHERIF, Mustapha (2009). «Els reptes del coneixement: pont o deriva». A: *Inauguració del curs acadèmic del sistema universitari català 2009-2010* (2009: Barcelona) [en línia]. UOC. [Data de consulta: dd/mm/aa].
<<http://www.uoc.edu/inaugural09/cat/cherif.pdf>>

Aquesta obra és subjecta a la llicència de **Reconeixement-No Comercial-Sense Obres Derivades 3.0 Espanya** de Creative Commons. Podeu copiar-la, distribuir-la i comunicar-la públicament sempre que n'especifiqueu l'autor i la institució que la publica (UOC); no en feu un ús comercial, i no en feu obres derivades. La llicència completa es pot consultar a: <http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/3.0/es/deed.ca>.

Mustapha Cherif

Filòsof, professor de Relacions internacionals
Director dels Estudis Islàmics i Àrabs de la UOC

mustaphacherif2002@yahoo.fr

Mustapha Cherif és filòsof, professor de Relacions internacionals, director acadèmic del màster d'Estudis islàmics i àrabs de la UOC, ha estat professor convidat al Collège de France i és autor de nombroses obres, entre les quals cal esmentar *L'Islam et l'Occident : rencontre avec Jacques Derrida* i *L'Islam tolérant ou intolérant ?* (Éditions Odile Jacob, París, 2006; traducció espanyola d'Edicions Bellaterra, Barcelona, 2008).

